

DR. ALOJZ ŠTEINER

Slovenska osamosvojitvena vojna 1991 v Pomurju

Uvod

V prispevku predstavljam potek osamosvojitvene vojne v Pomurju leta 1991. Za opisovanje je uporabljen kronološki pristop vojnih dogodkov v obdobju po razglasitvi samostojnosti Slovenije do sprejetja Brionske deklaracije. Uvodoma navajam nekatere značilnosti dogodkov v pokrajini ob Muri, zatem pa predstavim namere Jugoslovanske ljudske armade (JLA) in namere ter naloge obrambnih sil Republike Slovenije v Pomurju. Osrednji del je namenjen opisu poteka vojnih dogajanj po dnevih. Predstavitev zaključujem s posledicami vojne in navajanjem podatkov o žrtvah in poškodovanih. Pri navajanju in opisovanju dogodkov je uporabljena prostorska ločnica po reki Muri za območja na njenem levem in desnem bregu. To se pokriva tudi s pristojnostmi obeh takratnih štabov Teritorialne obrambe (TO), v Ljutomeru za območje Prlekije in Slovenskih goric in v Murski Soboti za območje Prekmurja in pristojnostjo Uprave za notranje zadeve (UNZ) v Murski Soboti. Ko navajam štiri občine v Pomurju, predstavljam njihove nazive in območja, ki so obstajali leta 1991. Z izrazom obrambne sile vključujem poleg pripadnikov teritorialne obrambe tudi oborožene pripadnike takratne slovenske milice vključno z njihovimi neuniformiranimi kolegi, pri opravljanju nalog, ki so v današnjemu času v pristojnosti policije. Pozornemu poznavalcu uporaba splošnega izraza za pripadnike obrambnih sil mogoče ne bo povsem povšeči. Vendar je takšna generalizacija potrebna zaradi prepletanja njihove vloge in prispevka teritorialcev in miličnikov ter drugih struktur pri obrambnem delovanju. Pa tudi zato, ker se pri opisovanju pretežno vojaških dogodkov le ob strani pojavljajo izredno pomembna vloga in dejanja ostalih struktur. Pri tem v najširšem pomenu mislim na tiste, ki so podpirali delovanje braniteljev, in na izvajalce nevojaških aktivnosti, kot na primer pri medijskem in propagandnem delovanju ali v civilni zaščiti ipd. V ospredju opisovanja je vojaški pogled s kronologijo vojnih dogodkov obrambnih sil v pokrajini, ki lahko služi tudi kot časovni okvir

za širše razumevanje dogajanj. Podatki in citati so v glavnem povzeti iz zbornika Vloga TO Pomurja v procesu osamosvajanja, ki sem ga tudi sam uredil leta 2015.

Osamosvojitvena vojna 1991 v Pomurju ima nekaj značilnosti, ki jih je treba uvodoma izpostaviti. Najprej navajam trditev, da so prebivalci pokrajine ob Muri, tako Prekmurci kot Prleki, dojeli zgodovinsko priložnost in se kot pripadniki obrambnih sil v Pomurju v vrstah teritorialne obrambe in milice borili z veliko vneme in poguma. Ljudje ob Muri v resnici vojne nikoli niso marali, zavedali pa so se, da se ta mora končati v njihovo korist. Pri tem so bili uspešni.

Priprave na osamosvojitve so v Pomurju potekale podobno kot v ostalih delih Slovenije. Posebnost je bila v tem, da kljub političnim spremembam zaradi tega ni bilo veliko izključevanja in se to ni poznalo na enotnosti prizadevanj za osamosvojitve. Po demokratičnih volitvah so se v pokrajini in občinah maja 1990 zamenjale politične in oblastne strukture. Spremembe so se dogajale tudi na obrambno-vojaškem področju. Pri tem mislim najprej na aktivnosti, označene z manevrsko strukturo narodne zaščite, ki je pomembno prispevala, da so pristojnosti in nadzor nad slovenskimi obrambnimi zadevami in strukturami ostali zgolj v pristojnosti oblasti Republike Slovenije. Organizacijskih sprememb v organih za notranje zadeve in slovenski milici ni bilo veliko, drugače pa je bilo v strukturah povezanih s teritorialno obrambo. Kot piše Mihalič (Mihalič v Šteiner, 2016, str. 253), sta leta 1990 v Prekmurju delovala dva občinska štaba TO, in sicer OŠTO Murska Sobota in OŠTO Lendava. Skupaj z občinskima štaboma v Ljutomeru in Gornji Radgoni sta bila pod poveljstvom PŠTO Pomurja v Murski Soboti. Konec leta 1990 je ukinjen PŠTO Pomurja, v začetku junija 1991, ko je bila končana reorganizacija TO, pa sta namesto štirih OŠTO začela delovati Območni štab za TO v Murski Soboti (75. ObmŠTO) in Ljutomeru (73. ObmŠTO). Čas od 4. oktobra 1990 do 27. junija 1991 je bil namenjen intenzivnim pripravam na vojno v strukturah teritorialne obrambe (prav tam, str. 256) in organov za notranje zadeve ter milice, pa tudi ostalih organov in medijev. Značilnosti teh priprav so bile dobro sodelovanje in usklajevanje načrtovanja in delovanja med različnimi strukturami in nosilci nalog, kar se je kasneje pokazalo tudi v učinkovitosti osamosvojitvene vojne.

Pomembnosti pomurskega območja in vojaškega uspeha na njem so se zavedali tudi načrtovalci agresije, saj so za Pomurje predvideli delovanje

sil iz mariborskega – 31. korpusa JLA, pa tudi sile iz varaždinskega – 32. korpusa JLA. Reka Mura je bila v vojaškem pogledu pomembna ločnica, saj je preprečevala vdor agresorskih sil JLA, ki so bile za območje Prekmurja predvidene iz območja Hrvaške. Tako je bilo območje na levem bregu reke Mure z mejo proti Avstriji in Madžarski nekako ločeno od ostalega dela Slovenije. Na tem območju so teritorialci in miličniki ob podpori lokalnih oblastnih organov, civilne zaščite in prebivalstva hitro vzpostavili območje miru in iz njega pregnali takrat že osovraženo zvezno vojsko.

Na drugi strani je bilo območje na desnem bregu reke Mure na Murskem polju in v Prlekiji deležno posebej nasilnega delovanja agresorskih sil, ki so prihajale iz območja Hrvaške. To je bilo opazno v delovanju oklepniških kolon JLA od Gibine, Banfija, Presike, preko Ljutomera, Hrastje Mote, Radencev vse do ciljnega mesta Gornja Radgona. Radgona je bila, tako kot že nekajkrat v vojaški zgodovini, pomemben cilj, pa tudi ena od točk, kjer se je odločala ta vojna, ne le v Pomurju, ampak tudi v Sloveniji.

Mesto Gornja Radgona je za odpor proti agresorjevim silam plačalo visoko ceno, tako v civilnih žrtvah kot tudi v številnih poškodovanih in uničenih stanovanjskih in drugih objektih. Za razliko od Gornje Radgone so se v Murski Soboti uspeli izogniti spopadu oziroma napadu na vojašnico, čemur bi verjetno posledično sledilo tudi uničevanje mestne infrastrukture. Vendar dilema biti aktiven v vojni in se braniti ali napadati ni tako enostavna in enoznačna. Zlasti zato, ker ne vemo, kakšen bi bil izid v nasprotnem primeru. V spopadih v Pomurju so bile žrtve tudi na strani agresorskih sil. Vse so vredne obžalovanja. Razlog, da žrtev ni bilo še več, je tudi v tem, da so, preden je začelo govoriti orožje, potekali številni poskusi s pogajanjem in pregovarjanjem.

Do 4. julija 1991 je bila z območja Pomurja izgnana večina vojakov zvezne jugoslovanske vojske. Ostala je le peščica oficirjev, podoficirjev ter vojakov v murskosoboški vojašnici. Ti so čakali odločitev, kdaj bodo lahko tudi sami zapustili pokrajino, ki bi jo v primeru vojne nevarnosti od zunaj morali braniti. V resnici pa so bili uporabljeni za njeno zaporo in preprečitev stika Slovenije s svetom. Tako je bila v času po padcu berlinskega zidu zamisel o ponovni neprodušni zapori mej v takratni jugoslovanski državi, kot je bila ob nekdanji železni zavesi, tudi na teh območjih vseskozi obsojena na neuspeh.

Namere JLA v Pomurju

Izhodišča za agresijo JLA so bili različni načrti zvezne vojske za preprečitev napovedane odcepitve Slovenije in Hrvaške od Jugoslavije, podlaga za njihovo uresničitev pa Odlok Zveznega izvršnega sveta z dne 25. junija 1991 o neposredni zagotovitvi izvrševanja zveznih predpisov o prehajanju čez državno mejo na ozemlju Republike Slovenije. Odlok je določal tudi preprečitev vzpostavljanja mejnih kontrolnih točk na meji z Republiko Hrvaško. Za Pomurje je bilo predvideno, da ostane odprt le meddržavni mejni prehod Hodoš, kjer bi se lahko prehajalo mejo z Madžarsko in bi ga kontrolirala zvezna policija in carina. V Gornji Radgoni pa bi verjetno še naprej delovala izpostava zvezne carinske uprave. Ostale meddržavne in maloobmejne prehode naj bi zaprla JLA z mejnimi enotami in okrepitvami iz enot mariborskega in varaždinskega korpusa (Milošević v Šteiner, 2015, str. 93). Vojaške aktivnosti bi vodili iz poveljstva 5. Vojaškega območja JLA v Zagrebu, kjer so zato podrejenim vojaškim enotam 25. junija 1991 izdali Ukaz za preprečitev vzpostavljanja mejnih prehodov (prav tam, str. 94).

V Prekmurju je imela JLA naslednje vojaške enote: 65. obmejni bataljon s sedežem v Murski Soboti in trinajst karavl, od tega pet na meji proti Avstriji (Petanjci, Korovci, Fikšinci, Sotina in Kuzma) in osem na meji proti Madžarski (Trdkova, Čepinci, Hodoš, Prosenjakovci, Kobilje, Žitkovci, Lendavske gorice in Pince). Vojaška posadka v Murski Soboti je štela od 120 do 140 ljudi, na posamezni karavli pa je bilo od 20 do 25 vojakov. Skupaj je bilo tako v Prekmurju med 470 in 490 vojaških oseb JLA, ki so jih 26. junija 1991 okrepili še s 139 vojaki iz Celja in Maribora. Od tega so jih 28 namestili v karavli na Kuzmi, preostale pa v vojašnici v Murski Soboti. Tako so sile JLA v Prekmurju štejele od 609 do 629 vojaških oseb (Mihalič v Šteiner, 2015, str. 260). Za Pomurje je k navedenemu treba dodati še obmejni karavli v Gornji Radgoni in Zgornjem Konjišču iz sestave 66. obmejnega bataljona s sedežem v Mariboru, ki sta imeli skupaj z okrepitvami 88 pripadnikov JLA. Razen pripadnikov JLA je bilo v Prekmurje 27. junija poslanih še 15 miličnikov Zveznega sekretariata za notranje zadeve in štirje cariniki Zvezne carinske uprave iz Beograda, ki naj bi delovali na mednarodnem mejnem prehodu na Hodošu (prav tam, str. 261). Zvezni cariniki, ki naj bi delovali v Gornji Radgoni, pa so bili nameščeni v hotelu Radin.

V prvem delu izvajanja nalog JLA v Sloveniji je bil iz 32. korpusa z območja Hrvaške angažiran 301 pripadnik JLA s 63 vozili, od tega 36

oklepnih. V drugem delu, po 2. juliju, pa še dodatnih 138 pripadnikov JLA s 26 oklepnimi in 5 drugimi vozili. S tem število angažiranih iz 32. korpusa z območja Hrvaške znaša okrog 440 pripadnikov in 89 vozil, od tega 62 oklepnih (Milošević v Šteiner, 2015, str. 97). Skupno število vojaških oseb JLA, ki so bile vključene v delovanje proti slovenskim obrambnim silam v osamosvojitveni vojni tako v Pomurju znaša okoli 1.150.

Namere in plani JLA v Pomurju so bili, da s silami na meji in poslanimi okrepitvami najprej zasede in zapre mejo, oziroma kot pravi Milošević (v Šteiner, 2015, str. 98), vzpostavi režim okrepljenega varovanja državne meje in odpravi slovenske mejne prehode v Dolgi vasi, na Hodošu, v Kuzmi, v Gederovcih in Gornji Radgoni ter zatem odpre in vzpostavi zvezno kontrolo na mednarodnem mejnem prehodu z Madžarsko, in sicer na Hodošu in na carinski izpostavi v Gornji Radgoni.

Dinamika delovanja JLA je bila predvidena tako, da se 26. junija izvede dovajanje vojaških okrepitev JLA in opravi predhodna vojaška izvidovanja, 27. junija zasede mejne prehode in izvede zapora meje tudi ob pomoči sil z območja Hrvaške ter 28. junija vzpostavi novi mejni režim. Ko so v JLA ugotovili, da zadeve ne potekajo po načrtu, so začeli predvideno delovanje spreminjati. Tako so poslali proti Prekmurju še dodatne oklepne sile, ki so 28. junija poskušale priti do mednarodnega mejnega prehoda v Dolgi vasi in Gederovcih, in sicer po tem, ko so se sile JLA, ki so predhodno poskušale prehoda blokirati in zapreti, na teh objektih že predale. Z navedenim bi bil zaključen prvi del vojaške akcije zveznih sil in agresije na Slovenijo. Temu bi verjetno sledila razorožitev slovenskih vojaških in miličniških struktur ter sprožanje postopkov pregona proti njihovim poveljujočim.

Namere in naloge obrambnih sil v Pomurju

Obrambne sile Republike Slovenije sta predstavljali teritorialna obramba in milica. V štirih pomurskih občinah sta delovala že omenjena štaba za TO, upravni organi za obrambne zadeve in posebna struktura organov za notranje zadeve z milico, današnjo policijo. Uprava za notranje zadeve (UNZ) s sedežem v Murski Soboti je imela poleg svoje sestave podrejene štiri postaje milice, ki so pokrivale občine Gornja Radgona, Lendava, Ljutomer in Murska Sobota ter posebno postajo prometne milice. V sestavi postaj milice so bili tudi oddelki milice. Na mejnih

prehodih so delovale postaje mejne milice v Gederovcih, Dolgi vasi, Gornji Radgoni, Hodošu in Kuzmi (Habulin, 2011, str. 10). V milici so bile tako imenovane vojne in posebne enote milice sestavljene iz zaposlenih miličnikov in miličnikov iz rezerve. Skupaj je bilo v Pomurju junija 1991 zaposlenih 477 miličnikov in kriminalistov in v vojne enote razporejenih še dodatnih 161 miličnikov v rezervi. Neposredno pred vojno je bilo tako na območju UNZ Murska Sobota okoli 640 oseb, bodisi uniformiranih bodisi v civilu, ki so delovali kot kriminalisti in dodatno civilno podporno osebje (prav tam, str.11).

Slovensko vojaško strukturo v Pomurju sta predstavljala že omenjena štaba TO v Murski Soboti in Ljutomeru. Prvi je imel 10, drugi pa 13 zaposlenih vojaških oseb. Vse ostale vojaške sestave so bile v rezervi in jih je bilo treba mobilizirati. Mobilizacija enot TO v Prekmurju se je začela 24. junija in zaključila 27. junija 1991, ko je imel murskosoboški štab na razpolago 920 pripadnikov TO, razporejenih v 19 enot, razmeščenih v 22 krajih v Prekmurju in eno na varovanju učnega centra TO v Pekrah pri Mariboru (Mihalič v Šteiner, 2015, str. 265). Ljutomerski štab pa je imel po mobilizaciji na razpolago 638 teritorialcev, od tega 129 v občini Ormož (Dražnik v Šteiner, 2015, str. 173–174). Skupaj je imela teritorialna obramba v pokrajini ob Muri neposredno pred začetkom vojne okrog 1.430 teritorialcev.

Namera organov za notranje zadeve in milice je bila zagotovitev normalnega delovanja služb in javnega reda tudi v razmerah nove države. Njihove naloge so bile povezane z zagotavljanjem javnega reda in miru, preprečevanjem in preiskovanjem kaznivih dejanj, zagotavljanjem nemotenega prometa in reševanja prometnih nezgod, poleg tega pa še izvajanjem nalog na mejnih prehodih, povezanih s prehodi meje in zavarovanjem njihovega delovanja (Horvat v Šteiner, 2015, str. 130–131). Na mejnih prehodih so 26. junija odstranili jugoslovanske zastave in izobesili slovenske ter postavili slovenske napisne table (prav tam). Dodajmo, da so v istem času na meji med Slovenijo in Hrvaško postavili mejne kontrolne točke. Takšna je bila postavljena v Središču ob Dravi v občini Ormož, medtem ko na meji s Hrvaško v Pomurju takrat ni bila predvidena še nobena.

Namera teritorialne obrambe je bila izvajanje vojaške obrambe v primeru agresije na državo in izvedba nalog iz načrtov za uporabo enot TO v vojni, načrtov za zavarovanje meje in načrtov za zavarovanje

objektov, oblikovanje sprejemnih centrov za pripadnike JLA in izvedba načrtov za oviranje in blokade. Z začetkom vojne pa so se temu prilagajale tudi naloge, ki so v Pomurju zajemale preprečitev prodora JLA na smereh napada, blokada vojašnice v Murski Soboti, preprečitev blokade oziroma zavzetja mejnih prehodov s strani JLA, zavarovanje pomembnih objektov in mostov na reki Muri in zavzetje karavl ter vzpostavitev varovanja meje s strani slovenskih obrambnih sil.

Pomembna je bila tudi podpora obrambnim silam. Ta je potekala preko upravnih organov za obrambne zadeve, civilne zaščite in ostalih organov občinskih uprav. Milošević (v Šteiner, 2015, str. 100) posebej izpostavlja sodelovanje milice in civilnih organov, ki so bili zadolženi za postavljanje ovir na območju bojnega delovanja, sodelovanje s PTT (pošto) in podjetjem Elektro Maribor pri odklopu elektrike vojaškim objektom na zahteve območnih štabov. Dodaja, da so imeli zelo pomembno vlogo tudi občinski odbori Rdečega križa, ki so oskrbovali zajete ali prebegle vojake JLA in jim priskrbeli civilna oblačila in obutev. Spremili so jih na vlak ali pa jih predali staršem, ki so prišli ponje. Posebej uspešno je bilo tudi delo upravnih organov za obrambne zadeve pri izvajanju mobilizacije (prav tam).

Mine na petanjskem mostu čez Muro. (Foto: J. Pojbič)

Potek vojne po dnevih v Pomurju

V **torek, 25. junija 1991**, je skupščina Republike Slovenije sprejela Temeljno ustavno listino o samostojnosti in neodvisnosti Republike Slovenije ter naslednji dan v **sredo, 26. junija 1991**, slavnostno razglasila samostojnost slovenske države. Razglasitev slovenske samostojnosti je bila povod za vojaško agresijo SFRJ na Slovenijo, ki jo je izvedla JLA (Mihalič v Šteiner, str. 252). V teh dneh so v obrambnih silah potekale mobilizacije in oblikovanje enot obrambnih sil ter še zadnje priprave za uresničitev v načrtih predvidenih in napovedanih nalog.

Horvat navaja (v Šteiner, str. 134), da je v Pomurju do prvega resnega konflikta med pripadniki JLA in milico prišlo 26. junija, ob 7.45. Ko so na mejnem prehodu na Kuzmi zamenjevali jugoslovansko zastavo s slovensko, je skupina vojakov JLA zasedla položaje ob obmejnem prehodu in od delavcev milice zahtevala, naj se predajo, predajo pa naj tudi orožje. Do oboroženega konflikta sicer ni prišlo, zato so še istega dne razporedili vse razpoložljive miličnike s postaj milice. Vzpostavljeno pa je bilo tudi sodelovanje s TO glede varovanja okolice mejnih prehodov.

Četrtek, 27. junij 1991

Na prvi dan agresije na Slovenijo, 27. junija, je JLA v Prekmurju poskušala zasesti mejne prehode Gederovci, Kuzma, Dolga vas in Hodoš in z njih odgnati slovenske miličnike in carinike. Mihalič piše (v Šteiner, 2015, str. 264), da se je to zgodilo ob 8.00, ko je bil sprožen signal "meja". S tem so se začele vojaške aktivnosti agresije JLA v Pomurju. Premiki enot JLA na mejne prehode so izvedeni bodisi peš bodisi z vozili ali s helikopterskimi prevozi. Preden pa so enote JLA obkolile mejne prehode, so slovenske strukture na položaje za blokado razvrstile težke delovne stroje, tovornjake in cisterne, ki sta jih zagotovila upravna organa za obrambo občin Murska Sobota in Lendava. Proti mednarodnim mejnim prehodom so bile napotene tudi enote TO, da bi jih zavarovale in izvedle oviranje na položajih ob prehodih. To je pomenilo obkolitev enot JLA, ki so pred tem polkrožno obkolile objekte na mejnih prehodih. Enote JLA so se tako znašle med oboroženo milico in TO. Slovenskim branilcem so pri vzpostavljanju ovir pomagali okoliški prebivalci, poleg tega pa so jim pomagali pri zagotavljanju primernih bivalnih razmer in jim nosili celo hrano in priboljške (prav tam, str. 270). Prav tako je bila blokirana vojašnica v Murski Soboti obkoljena s teritorialci in miličniki, vendar so se določeni premiki enot JLA še vedno izvajali, ker slovenska TO še ni

imela ukaza za odpiranje ognja. Blokirano je bilo tudi vojaško skladišče Berek blizu vojašnice.

V Prekmurju so prvega dne agresije spopadi potekali ob vojašnici v Murski Soboti, kjer so se prvič obstreljevali ob 19.30, pozneje pa še dvakrat (Rebernak v Šteiner, 2015, str. 305), zatem v Gederovcih, ko so slovenski branilci pri mednarodnem mejnem prehodu v Gederovcih odprli ogenj na enote JLA, ki ga je blokirala. Na Hodošu je poveljujoči TO po megafonu obvestil nasprotno stran, da bo ob 20.30 odprl ogenj, če se enote JLA ne predajo oziroma ne umaknejo z območja mejnega prehoda. Ker odgovora ni dobil, so teritorialci in miličniki začeli streljati na položaje JLA (Jonaš v Šteiner, 2015, str. 291–292). Ko je zmanjkalo elektrike na prehodu, je enota JLA poskušala ob napadu zasesti mejni prehod. Ko so slovenski branilci odgovorili s streljanjem, so se napadalci umaknili na karavlo Hodoš. Mednarodni mejni prehod v Dolgi vasi so enote JLA (skupaj 62 vojaških oseb) do 12.30 ure obkolile in blokirale prehod, zahtevale predajo mejnega prehoda in orožja ter umik z njega, česar pa slovenski miličniki niso naredili. Ko so enote TO in milice obkolile položaje enot JLA, ki so blokirale mejni prehod, je bilo v popoldanskem času opravljenih več pogajanj med TO in JLA o pogojih predaje enot JLA, ki pa niso dala zelenih rezultatov. V noči od 27. na 28. junij je območje zajela nevihta z močnimi nalivi (Lenarčič et. al. v Šteiner, 2015, str. 278), kar je vplivalo na pripadnike JLA, ki so bili na odprtem prostoru.

Dinamika vojnega delovanja na območju, ki ga je pokrival štab TO v Ljutomeru, je bila prvega dne agresije ob meji med Slovenijo in Hrvaško. Iz vojašnice JLA v Varaždinu so namreč napotili več oklepni koloni proti Sloveniji. Prva, ki je šla proti Ormožu, je imela nalogo, da zasede mejni prehod v Gornji Radgoni, zatem pa so poslali še drugo, ki je bila namenjena uničenju novoustanovljene mejne kontrolne točke na meji s Hrvaško v Središču ob Dravi in tretjo, ki naj bi z ormoške strani omogočila prehod preko mosta. Na območju Prlekije so se aktivnosti agresije začele na mostu v Ormožu, kjer je bila 27. junija, ob 11. uri pred mostom čez Dravo pri Ormožu ustavljena oklepna kolona iz Varaždina. Tam je bila postavljena barikada, narejena iz gradbenih strojev in kamionskih vlačilcev. Prišlo je do pogajanj oficirjev JLA s predstavniki milice in TO, ki pa niso dala rezultata. Po barikadi na mostu in branilcih je JLA začela streljati ob 13.40 (Dražnik in Šteiner v Šteiner, 2015, str. 166). To predstavlja začetek vojaških spopadov v tem delu Slovenije, ki so branilce prepričali in postavili v vojno situacijo. Oklepna kolona polkovnika Popova, ki je bila

zaustavljena na ormoškem mostu, se je obrnila in proti Sloveniji napotila preko hrvaške Štrigove. V večernih urah je prešla slovensko-hrvaško mejo in od tam preko Banfija in Razkrižja napredovala ob reki Muri, počitek pa imela blizu Veržerja (prav tam, str.167). Tega dne se je oklepna kolona, ki se je v popoldanskem času prebila preko Središča ob Dravi v Ormož in bila udeležena v spopadih v samem mestu, v večernih urah napotila proti Ljutomeru. Po spopadih s slovenskimi branilci pred dostopi v mesto v Kačurah in Mekotnjaku se je ponoči obrnila in naslednje jutro mimo Ormoža vrnila v Središče ob Dravi.

Prvi dan agresije so bili vsi mejni prehodi v Pomurju proti Madžarski in Avstriji pod nadzorom struktur nove slovenske države. Habulin piše, da so bili začasno zasedeni in zaprti le maloobmejni mejni prehodi proti Avstriji v Fikšincih, Kramarovcih in Sotini (2011, str. 22).

Petek, 28. junij 1991

Drugi dan agresije, 28. junija, se je odločal izhod agresije na Slovenijo, saj je JLA predvidevala zaključiti začeta in predvidena delovanja, nadomestiti zamujeno in prevesti tehnicno vojaškega uspeha na stran zveznih sil. Tega dne je JLA uporabila tudi vojaško letalstvo za napade na objekte in cilje slovenskih branilcev ter v Prekmurju poskušala s poslanimi oklepnimi enotami ponovno zasesti prehoda v Gederovcih in Dolgi vasi.

Najbolj energična je bila oklepna kolona JLA, ki je bila namenjena v Gornjo Radgono in Gederovce. Zgodaj zjutraj je nadaljevala pot. Proti njej je delovalo več skupin slovenskih branilcev s protioklepnimi sredstvi, vendar je niso uspeli zaustaviti in je kljub oviram v Vučji vasi in Hrastje Moti nadaljevala prodor. V Radencih je prišlo do spopada, v katerem so poleg teritorialcev sodelovali tudi miličniki, in se je po 8.30 razširil po vsem naselju. Pri tem je en civilist kot opazovalec izgubil življenje. Prodor proti Gederovcem ni bi možen zaradi blokiranega mostu preko Mure v Petanjcih. Zatem so se spopadi nadaljevali na območju industrijske cone pred Gornjo Radgono in v mestu samem. Bojni skupini JLA polkovnika Popova je uspelo ob 11.20 priti do Gornje Radgone in 28. junija, ob 12.05, zasesti mednarodni mejni prehod. V borbah v Gornji Radgoni je skupina prostovoljcev z uporabo molotovk uničila več spremljevalnih vojaških vozil. Tu je pod streli JLA padel civilist Janez Svetina, svetovni popotnik in filozof (Dražnik v Šteiner, 2015, str. 177).

Na območju občine Ljutomer je popoldan drugega dne agresije prišlo do spopada z oklepno kolono, ki je bila pred tem zaustavljena pred mostom v Petišovcih in ni uspela prodreti proti Dolgi vasi ter je bila napotena proti Razkrižju. Ob 18.30 je prišlo do spopada v vasi Gibina, na meji med Slovenijo in Hrvaško. Ko so spremenili smer prodora po komunikaciji Štrigova–Banfi, je v poznih večernih urah prišlo do spopada še v Banfiju. Gledena to, da je bila branjena ovira nepremostljiva, prodiranja niso nadaljevali. 29. junija, ob 0.30, jim je po hrvaški strani iz Središča ob Dravi prišla na pomoč tankovska enota, vendar so bili pri poskusu prodora preko Banfija do Veščice zaradi ovir prav tako zaustavljeni in so se umaknili v Središče ob Dravi (Dražnik v Šteiner, 2015, str. 178).

V Prekmurju pa so bila delovanja slovenskih branilcev od vsega začetka uspešna. V Dolgi vasi so se v jutranjih urah pogajanja o predaji enot JLA nadaljevala. Ker so oficirji JLA s predajo zavlačevali, so miličniki na mejnem prehodu Dolga vas izstrelili nekaj opozorilnih strellov. Do 10.30 se je 67 pripadnikov enote JLA predalo z orožjem vred (Stanič et. al. v Šteiner 2015, str. 278). Kasneje pomoč oklepne kolone iz Varaždina in preboj preko mosta v Petišovcih ni uspel in mejni prehod Dolga vas je bil dokončno osvobojen. Tega dne je bila zavzeta tudi karavla JLA v Pincah.

Na Kuzmi se je enota JLA, ki je poskušala blokirati mejni prehod, prav tako znašla v obkolutvi s strani miličnikov na prehodu in teritorialcev izza položajev zvezne vojske. Pozivali in pogajali so se o predaji. Ker se niso hoteli predati in so se začeli pomikati proti karavli Kuzma, je bil izstreljen opozorilni strel nad glave vojakov. Prišlo je do predaje 23 pripadnikov JLA. Še isti dan je enota TO obkolila vojake v karavli Trdkova. Ti so se predali brez boja. Mejni prehod Kuzma je bil ves čas odprt, karavla Kuzma pa je bila blokirana.

V Gederovcih so se pogajanja o predaji obkoljene enote JLA, ki je prejšnji dan poskušala zavzeti mejni prehod, nadaljevala. Del vojakov JLA se je izmaknil na sosednji karavli, predalo pa se je 51 pripadnikov JLA, ki so bili obkoljeni. Zatem so slovenske obrambne sile zavzele tudi karavlo Petanjci in Fikšinci ter zajele vojake na njih. Pri tem je na karavli v Petanjcih prišlo tudi do streljanja.

Ko so slovenski branilci mednarodnega mejnega prehoda na Hodošu zjutraj ugotovili, da se je enota JLA ponoči umaknila s položajev

ob prehodu, so blokirali karavlo Hodoš. Mejni prehod je zopet normalno deloval (Jonaš v Šteiner, 2015, str. 290–291).

Soboška vojašnica je bila blokirana in odklopili so ji elektriko, vodo in telefon. Preprečili so oskrbo in začeli s pozivi ter pogajanjem o predaji. Rebernak navaja (v Šteiner, 2015, str. 307), da je vedno več vojakov izkoristilo priliko in prebегnilo k TO. Iz vojašnice pa so grozili, da bodo streljali po mestu, če pride do napada. Murska Sobota je tega dne doživela dva letalska napada na barikade ob vojašnici, v katerem sta bila ranjena dva vojaka JLA, izmed katerih je eden kasneje v soboški bolnišnici umrl.

Zvečer tega dne je bila tudi objavljena prekinitev ognja, ki pa se kot piše Milošević (v Šteiner, 2015, str. 99) ni spoštovala na obeh straneh, saj je bolj kot premirje delovala kot bojni premor, v katerem sta obe strani nabirali moči in sredstva, da dosežeta položaj, ki bi odločal o izidu.

Tako so drugi dan agresije na Slovenijo bili v Prekmurju dokončno zavarovani ali osvobojeni vsi mejni prehodi proti Avstriji in Madžarski, kar pomeni, da JLA ni dosegla nobenega od predvidenih ciljev. V Pomurju pa je bil v rokah JLA le mednarodni mejni prehod v Gornji Radgoni. Poleg tega so bile 28. junija 1991 v Prekmurju zasedene štiri obmejne karavle JLA, in sicer v Trdkovi, Fikšincih, Petanjcih in na Pincah, v njih pa je bilo zajetih 109 pripadnikov JLA in zaplenjene večje količine orožja in opreme. Poleg tega je bilo na mejnih prehodih zajetih še 136 pripadnikov JLA, tako da je bilo zajetih skupaj 245 oseb (Jonaš v Šteiner, 2015, str. 289–290).

Sobota, 29. junij 1991

Tretji dan, v soboto, 29. junija, so slovenske obrambne sile v Prekmurju zavzele sedem preostalih karavl JLA na meji z Avstrijo in Madžarsko, in sicer Sotina, Korovci, Lendavske Gorice, Žitkovci, Kobilje, Čepinci in Prosenjakovci, na njih pa so bili zajeti 104 pripadniki JLA (prav tam).

Jonaš tudi navaja (prav tam, str. 289), da zavzemanje karavl ni predstavljalo posebnega problema. Začelo se je z dovažanjem potrebnih sil, ki so obkolile objekt, poveljnik enote TO ali milice (op. a.) pa je poveljnika karavle pozval k predaji. Pri tem so sodelovali domačini, znanci poveljnika karavle in miličniki, v nekaterih primerih celo ožji

družinski člani komandirja karavle JLA. Predaja vseh karavel v Pomurju, ki se je izvedla 29. junija, je potekala brez boja, pripadniki JLA pa so bili prepeljani v zbirne centre, od koder so vojake, preoblečene v civilna oblačila, poslali v domače kraje.

V Gornji Radgoni so potekali prvi pogovori med poveljnikom enote JLA iz Varaždina in slovenskim poveljnikom TO iz Ljutomera. Gornja Radgona je tako postala in ostala ena od pomembnih točk nadaljnjih delovanj v osamosvojitveni vojni.

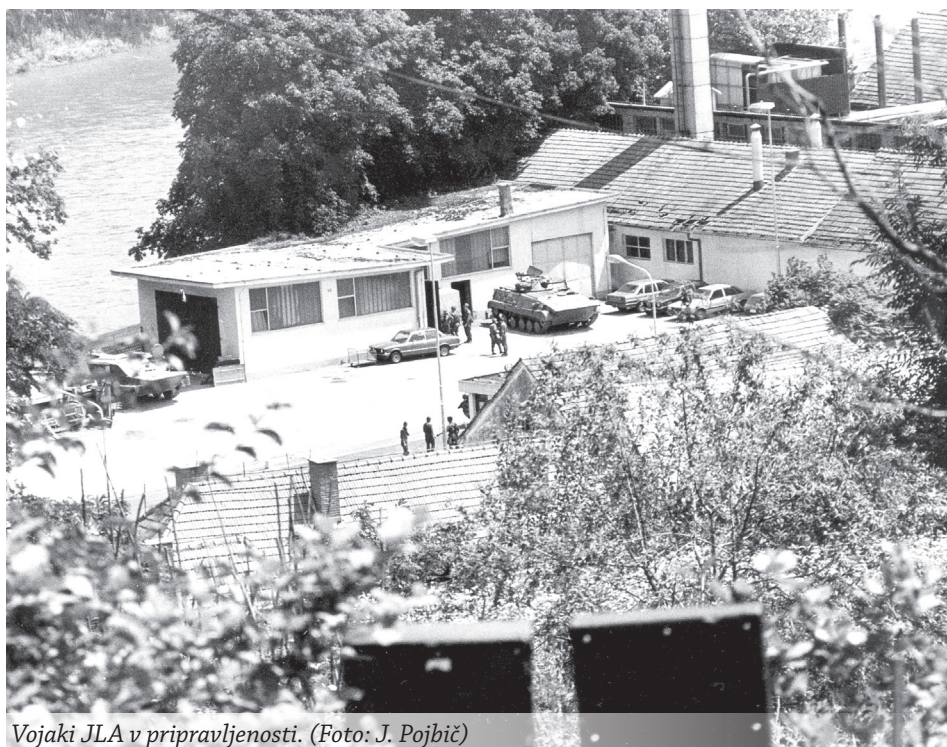
Nedelja, 30. junij in ponedeljek, 1. julij 1991

Četrty in peti dan sta potekala v nekakem zatišju. Dražnik navaja (v Šteiner, 2015, str. 169), da so po 29. juniju v Varaždinu pripravljali načrt za rešitev polkovnika Popova iz Gornje Radgone. Oklepna enota JLA v Gornji Radgoni je bila blokirana in praktično onemogočena za izpad iz mejnega prehoda. Vsa pogajanja med JLA in slovenskimi predstavniki, da bi mejni prehod zapustili brez oklepne tehnike, so bila neuspešna. Danes vemo, da so se predstavniki JLA pogovarjali tudi z Avstrijci o tem, da bi umik opravili preko avstrijske Radgone. Na koncu je bilo ukazano, da naj preboj iz Gornje Radgone omogoči močna kombinirana enota JLA, ki se naj prebije do mejnega prehoda (prav tam). Dodajmo še, da je generalpolkovnik Avramović v tem času v 5. Vojaškem območju v Zagrebu zamenjal Slovenca, generalpolkovnika Kolška. Vsi načrtovani in napovedani letalski napadi na Slovenijo niso bili izvedeni in alarmi za zračno nevarnost so večkrat preizkušali potrpežljivost ljudi ob Muri in njihovo pripravljenost za odhode v zaklonišča.

Slovenske obrambne sile so še naprej blokirale vojašnico v Murski Soboti in karavlo na Kuzmi in na Hodošu ter v Gornji Radgoni. Pri tem so se nadaljevala pogajanja in pozivi k predaji pripadnikov JLA na teh objektih. Obrambne sile so nadaljevale z branjenjem ovir na mostovih preko reke Mure v Srednji Bistrici, Dokležovju in v Petanjcih. Na smereh možnega ponovnega prodora JLA so postavili dodatne ovire. Enote TO, ki so zavzele karavle JLA, so začele opravljati službo varovanja meje z Avstrijo in Madžarsko, pa tudi z republiko Hrvaško, kjer so v vaseh Pince Marof, Petišovci in Kot začeli vzpostavljati slovenske stražnice. Najpomembnejše pa je bilo, da so se enote TO in milice spočile in bile dodatno opremljene s protioklepnimi sredstvi in ostalim orožjem, ki jim ga je do tedaj primanjkovalo.

Skupina teritorialcev v predahu pred naslednjo akcijo. (Foto: J. Pobjbič)

Vojaki JLA v pripravljenosti. (Foto: J. Pobjbič)

Torek, 2. julij 1991

Z drugo fazo agresije na Slovenijo označujemo obdobje po 2. juliju. V Prekmurju so tega dne enote TO na Kuzmi dobile nalogo, da zavzamejo karavlo Kuzma. Ker se kljub pozivu niso predali, je bil izvršen napad na karavlo. V boju je padel oficir JLA Stojanović, predalo pa se je 17 vojakov. Ko Jonaš navaja Mihaliča piše (v Šteiner, 2015, str. 289), da je poveljujoči kapetan Stojanović, ki ni sprevidel brezizhodnosti položaja, vztrajal do konca, kljub temu da mu je od 36 vojakov 19 pobegnilo, ostalih 17 pa se ni hotelo boriti.

Tudi na Hodošu so s pogajanjem poskušali doseči predajo pripadnikov JLA in zvezne milice. Do 1. julija jim to ni uspelo, verjetno tudi po zaslugi zveznih miličnikov in carinikov, ki so nasprotovali predaji, čeprav je bilo razmerje med posadko JLA v karavli in slovenskimi obrambnimi silami v blokadi in obkolitvi 1 : 2 v korist slednjih (Jonaš v Šteiner, 2015, str. 294). 2. julija je poveljnik soboškega štaba TO poslal na Hodoš svojega namestnika, z nalogo, da izvede napad in zasede karavlo, če se enota JLA do postavljenega roka ne bo predala. Ko so slovenski vojaki napolnili orožje in se pripravili za obstreljevanje, so obkoljeni v karavli spoznali brezizhodnost položaja in se okrog 18. ure brez boja predali. TO je zajela 66 vojakov, podčastnika in častnika JLA, 15 zveznih miličnikov in štiri zvezne carinike. Zajete so z avtobusom prepeljali v zbirni center za vojne ujetnike (prav tam).

Poveljnik štaba TO v Murski Soboti je zadnji ukaz za napad na soboško vojašnico prejel po telefonu 2. julija popoldne. Ker, kot piše (v Šteiner 2015, str. 308), ni hotel prevzeti odgovornosti za civilne žrtve, je zahteval potrditev ukaza v pisni obliki preko telefaksa. Ker ga ni dobil, je ukaz o napadu preklical. Gerenčer pa navaja (v Šteiner, 2015, str. 111), da je visoki oficir JLA pred odhodom iz Murske Sobote prišel na občino in se zahvalil za korektno in preudarno ravnanje, s katerim ni prišlo do nepotrebnih žrtev in škode. Gerenčer dodaja, da so tudi občani, predstavniki posvetne in cerkvene oblasti, menili, da so ravnali pravilno (prav tam).

2. julija je poveljujoči TO v Gornji Radgoni dobil od poveljnika pokrajine ukaz za napad na enoto JLA v primeru, da se ta pred tem ne preda. Dražnik navaja (v Šteiner, 2015, str. 185), da so teritorialci udarili s položajev na grajskem griču, vojaki JLA pa so streljali s topovi

in mitraljezi po mestu. Prileteli sta tudi dve vojaški letali JLA, ki sta raketirali položaje in barikado na železniškem prehodu pri Avtoradgoni in stresali smrtonosni tovor tudi po stanovanjskih stavbah v mestu. Spopad je trajal neprekinjeno do teme. V njem je bil težje ranjen prostovoljec. Popolnoma je bil uničen cerkveni zvonik, na grajskem griču sta zgoreli dve stanovanjski hiši. Okolica mejnega prehoda je bila razdejana. Miličniki in teritorialci so izvedli napad tudi na gornjeradgonsko karavlo, kjer se je predalo celotno moštvo. Tega dne je prišlo tudi do zavzetja karavle JLA v Zgornjem Konjišču, v kateri se je pripadnikom TO in milice brez boja predalo 45 vojakov JLA.

Še pred spopadom v Gornji Radgoni je iz varaždinske vojašnice napotena nova oklepna kolona, ki naj bi poskušala rešiti blokirano enoto JLA na gornjeradgonskem mejnem prehodu. Dražnik navaja (prav tam, str. 182), da je to pomenilo nov začetek intenzivnih bojnih delovanj. V Slovenijo je vstopila pri Središču ob Dravi in nato preko Vitana in Presike prodirala proti Ljutomeru. Do spopada s slovenskimi branitelji je prišlo v naselju Presika. Bojna skupina JLA je potem nadaljevala pot po obhodnih poteh do Stroče vasi, kjer je prenočila.

Istočasno pa je bila v boj poslana še ena bojna skupina JLA, nastanjena v Središču ob Dravi, ki je prodirala v smeri Železna gora–Martin na Muri–Gibina. Najprej je prišlo do spopada na Gibini. Po tem spopadu, v katerem so bili močno poškodovani tudi civilni objekti, se je enota JLA umaknila v Štrigovo in pozno zvečer začela prodirati proti Banfiju, kjer je bila zaustavljena pri branjenih ovirah. Po tem spopadu je svoj prodor ustavila in se 3. julija zgodaj zjutraj vrnila na izhodiščno točko v Središče ob Dravi. 2. julija zvečer je bila ponovno objavljena prekinitev ognja.

Sreda, 3. julij 1991

V sredo, 3. julija, so se napadna delovanja JLA na Slovenijo nadaljevala in še intenzivirala. Najprej je ob pol četrti uri zjutraj prišlo do spopada v vasi Pristava, vendar je bojna skupina JLA po tem nadaljevala prodor proti Ljutomeru. Po spopadu s teritorialci in miličniki na vpadnicah v mesto je enota JLA svojo namero o prodiranju skozi Ljutomer opustila in nadaljevala pot skozi Lukavce proti Križevcem. Na to območje so bile za preprečitev prodora JLA v pomoč poslane enote TO iz Slovenskih Konjic, iz Maribora, iz Murske Sobote ter Lenarta, angažirane pa so bile tudi

posebne enote milice. Po 6. uri so potekali intenzivni spopadi z razvlečeno kolono JLA v naselju Stara Nova vas, pa vse do Hrastje Mote, kar je trajalo do 11.50. Takrat se je glavnina kolone ustavila, zbrala zaostala vozila, se postavila v obrambni položaj in tako dokončno prekinila prodiranje. V Hrastje Moti se je kasneje med poskusom vzleta poškodoval tudi oskrbni helikopter. Do Radencev je uspel kot predhodnica priti poveljniški oklepni transporter, kjer je bil poškodovan v spopadu in zaustavljen ob 11.15. S tem je bila dokončno onemogočena rešitev oklepne enote, ki je bila v Gornji Radgoni (Dražnik in Šteiner v Šteiner, 2015, str. 170).

Z navedenim pa opis spopadov še ni zaključen. Omeniti je treba še delovanje bojne skupine JLA, ki so jo 3. julija iz Središča ob Dravi poslali v pomoč skupini, ki je prodirala proti Gornji Radgoni. Ta sicer ni uspela priti na območje Pomurja, ker je bila zaustavljena na območju Gomila pri Kogu – Hermanci. Prodirala je v smeri Godeninci–Vitan–Kog. Ko je prispela do barikade v Presiki, ni mogla prodreti skozi, zato se je obrnila in naletela na zasedo na Gomili pri Kogu. Zaradi spopada s teritorialci so jim ob 12.15 odobrili umik, med potjo pa so streljali in poškodovali številne civilne objekte. 3. julija ob 13. uri je bilo dokončno vzpostavljeno premirje, s čimer so se pravzaprav zaključile bojne aktivnosti na tem delu Slovenije.

Ko je bila v Ljubljani sprejeta odločitev o tem, da se lahko oklepna enota JLA v Gornji Radgoni umakne z moštvom in tehniko, ji je bil dovoljen odhod z območja mejnega prehoda. Premik iz Gornje Radgone se je začel 3. julija ob 18.52. V Hrastje Moti pa se je združila z bojno skupino, ki ji je šla na pomoč in Republiko Slovenijo zapustila nekaj čez polnoč pri Gibini in se vrnila na Hrvaško v varaždinsko kasarno (prav tam, str. 186).

Četrtek, 4. julij 1991 in naprej

Od četrтка, 4. julija 1991, naprej na območju Pomurja, razen v vojašnici v Murski Soboti, ni bilo več sovražnih enot JLA. Vojašnica v Murski Soboti je bila edini objekt JLA, ki ga TO v Prekmurju ni zavzela.

V **petek, 5. julija 1991**, ob 14.00 je štab TO Murska Sobota blokado pred vojašnico odstranil. V **nedeljo, 7. julija 1991**, je bila sprejeta Brionska deklaracija, s katero so bile pod mednarodnim okriljem zagotovljene ustavitve sovražnosti na ozemlju Slovenije in za dobo treh mesecev zamrznjene osamosvojitvene aktivnosti. Po tem dogovoru naj

bi se na mejah z Republiko Avstrijo in Madžarsko vzpostavilo stanje, kakršno je bilo pred agresijo. V praksi se to ni nikoli poskušalo uresničiti, saj je bilo povsem nemogoče. Simbolično je 7. julija 1991 zvečer uspel zapustiti vojašnico tudi poveljnik JLA in tako prenehal biti vojaški nasprotnik. Nekaj dni za tem pa je bila demobilizirana večina enot slovenskih obrambnih sil in rezervisti iz vrst TO in milice so šli na svoje domove in v službe. S tem je bilo vojne v Pomurju konec.

K sklepu

Po zbranih podatkih so slovenske obrambne sile v Pomurju zajele v svojih akcijah 529 vojakov (od tega 425 v Prekmurju), 31 starešin JLA (20), 15 zveznih miličnikov, 10 (4) zveznih carinikov in 5 civilnih oseb v JLA ter zaplenile večino oborožitve na karavlah. Skupno število zajetih je tako 580 ali več kot 50 odstotkov.

Slovenske obrambne sile v Pomurju niso imele smrtnih izgub. V bolnišnico v Murski Soboti je bilo z območja Prekmurja prepeljanih 20 teritorialcev zaradi različnih bolezenskih znakov. Pri ljutomerskem štabu TO najdemo na seznamu ranjenih teritorialcev 2 častnika in 4 vojake. Habulin (2011) piše o 2 ranjenih miličnikih na območju Pomurja.

Podatki o izgubah v vrstah JLA se razlikujejo. Najpogosteje se navaja 7 mrtvih, od tega 2 v Prekmurju in 5 pri enotah JLA, ki so prišle iz območja Hrvaške, in skupaj 34 ranjenih, med temi 17 na območju Prekmurja.

Med civilnim prebivalstvom zasledimo 2 mrtva in 2 ranjena.

Naj v sklepu ponovim kraje, v katerih so potekala bojna delovanja. Na območju Prlekije in Slovenskih goric so to: Banfi, Bučecovci, Gibina, Gornja Radgona, Hrastje Mota, Kačure, Ljutomer, Mekotnjak, Presika, Pristava, Radenci, Stara Nova vas in Veržej. V Prekmurju pa so to: Gederovci, Petanjci, Kuzma, Hodoš, Dolga vas, in Murska Sobota. Če bi želel naštet in ponoviti še kraje, kjer so vojaški konflikti rešeni brez streljanja oziroma uporabe orožja, pa bi bil ta seznam več kot enkrat daljši, kar vsekakor kaže na naravo delovanja na teh območjih.

Viri:

Šteiner, A. (ur.), 2015. Vloga TO Pomurja v procesu osamosvajanja – Zbornik. Lendava: Arma.

Habulin, T, 2011. Aktivnosti pomurske milice v vojni za Slovenijo. Diplomsko delo. Maribor: Fakulteta za varnostne vede.